

דוח מבקר המדינה | אדר התשפ"ג | פברואר 2023

צבא ההגנה לישראל

**הטיפול בחיילים
הבודדים במהלך
שירותם הצבאי
ולאחר שחרורם
מצה"ל -
ביקורת מעקב**

הטיפול בחיילים הבודדים במהלך שירותם הצבאי ולאחר שחרורם מצה"ל - ביקורת מעקב

רקע

חיילים בודדים המתגייסים לצה"ל, לרבות אלו שהגיעו מחו"ל אף שאינם חייבים בגיוס, פועלים למען ביטחון המדינה ותושביה ומשרתים במגוון תפקידים, ובכלל זה במערך הלוחם. על פי פקודות הצבא, יש שני סוגים של חיילים בודדים - חיילים בודדים מובהקים וחיילים בודדים חסרי תמיכה משפחתית.

במהלך שירותם בצה"ל הטיפול בחיילים הבודדים מתבצע על ידי אגף כוח אדם (אכ"א) וכן על ידי סגלי תנאי שירות (ת"ש) והמפקדים ביחידות. לאחר שחרורם, משרד הביטחון (משהב"ט) פועל לשילובם בחיים האזרחיים בהיבטי השכלה, הכשרה מקצועית ותעסוקה, באמצעות האגף להכוונת חיילים משוחררים והקרן לקליטת חיילים משוחררים (אגף חיימ"ש)¹.

1 אגף חיימ"ש פועל מכוח חוק קליטת חיילים משוחררים, התשנ"ד-1994 (חוק חיילים משוחררים), והוראות משהב"ט.

נתוני מפתח

65%
58%

שיעור התשובות שבהן צוינו קשיים כלכליים כסיבה לאי-שביעות הרצון³ מהסיוע של צה"ל (65%) ומהסיוע של משהב"ט לאחר שחרורם (58%)

40%
46%

שיעור שביעות הרצון הכללית מהסיוע שקיבלו חיילים בודדים מצה"ל (40%) ולאחר שחרורם ממשרד הביטחון (46%)

87%

שיעור החיילים הבודדים שנשארו בארץ מתוך כלל החיילים הבודדים שלא נולדו בארץ והשתחררו בשנים 2017 - 2020

6,613

מספר החיילים הבודדים ששירתו בצה"ל בדצמבר 2021. 52% מהם חיילים בודדים מובהקים, ו-48% מהם חיילים בודדים חסרי תמיכה משפחתית

רק 54 ש"ח

הסכום שבו עלתה ההכנסה החודשית מצה"ל (ללא דמי קיום) של חיילים בודדים לוחמים (עלייה מ-1,082 ש"ח בשנת 2017 ל-1,136 ש"ח בשנת 2022); וכן עלייה בסך 50 ש"ח בהכנסת חיילים בודדים תומכי לחימה ש"ח; ועלייה בסך של 45 ש"ח בהכנסת חיילים בודדים בתפקידים עורפיים

3.9%
11%

שיעור העלייה בהיקף הסיוע של צה"ל בהוצאות שכר דירה ובהוצאות תחזוקת דירה בשנים 2017 - 2022 (3.9%). זאת לעומת שיעור העלייה הממוצע בהוצאות שכר דירה על פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה באותן השנים (11%)

38%

שיעור החיילים הבודדים שציינו שהמשכורת הצבאית כיסתה פחות מ-50% מהוצאות המחיה שלהם⁵

55%

שיעור החיילים הבודדים שלא הכירו⁴ את "מרכז הבודדים" שמפעיל אגף כוח אדם (אכ"א) בצה"ל

2 מונח זה מתייחס בדוח זה לשיעור המשיבים ששביעות רצונם הייתה גבוהה וגבוהה מאוד, על פי התשובות על שאלון שהפיץ משרד מבקר המדינה במהלך ביקורת המעקב.
3 על פי התשובות על שאלון שהפיץ משרד מבקר המדינה במהלך ביקורת המעקב.
4 ש.ם.
5 ש.ם.

פעולות הביקורת

בחדשים אוקטובר 2021 עד מאי 2022 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת מעקב לגבי אופן תיקון הליקויים שעלו בביקורת הקודמת (ביקורת המעקב). השלמות בוצעו עד אוקטובר 2022. בביקורת המעקב נבדקו בין היתר הסיוע של צה"ל לחיילים בודדים במהלך שירותם הצבאי; הסיוע של משרד הביטחון (משהב"ט) לחיילים בודדים לאחר שחרורם מצה"ל; הסדרת מתן סיוע בידי עמותות לחיילים בודדים במהלך שירותם בצה"ל ולאחר שחרורם; וקיומה של תוכנית אסטרטגית בין-משרדית לקליטת חיילים בודדים משוחררים בחברה הישראלית. הביקורת נעשתה באכ"א בצה"ל, באגף חיימ"ש במשרד הביטחון ובארגון "יחד למען החייל"⁶.

במהלך ביקורת המעקב הפיץ משרד מבקר המדינה שני שאלונים בקרב חיילים בודדים משוחררים: (א) שאלון אשר בחן את הסיוע שקיבלו החיילים **בתקופת השירות הצבאי**. על שאלון זה השיבו באופן מלא 578 חיילים משוחררים. (ב) שאלון אשר בחן את הסיוע שקיבלו החיילים **לאחר שחרורם מצה"ל**. 685 חיילים משוחררים השיבו על מרבית השאלות בשאלון זה.

תמונת המצב העולה מן הביקורת

מידת תיקון עיקרי הליקויים שעלו בביקורת הקודמת:

הסיוע של צה"ל למילוי הצרכים השוטפים של חיילים בודדים (ללא דיוור) - בביקורת הקודמת עלה כי משנת 2010 אכ"א לא בחן את מכלול צורכי הקיום של החיילים הבודדים, וזאת אף שלצה"ל היה ידוע כי מרבית אוכלוסיית החיילים הבודדים מתקשה להתמודד עם מצבה הכלכלי. בביקורת המעקב עלה **כי הליקוי תוקן במידה מועטה**: צה"ל ביצע מהלכים שונים ועבודות מטה בנושא, אולם אלו לא שיפרו במידה ניכרת את מצבם הכלכלי של החיילים הבודדים: החל מינואר 2022 הועלו דמי הקיום של כלל חיילי צה"ל ב-50% וכן ניתן לחיילים הבודדים מענה כלכלי זמני בתקופת הקורונה, אולם מאז הביקורת הקודמת, בשנים 2017 - 2022, ההכנסה החודשית מצה"ל (ללא דמי קיום) של חיילים בודדים לוחמים עלתה ב-54 ש"ח בלבד, מ-1,082 ש"ח ל-1,136 ש"ח. כמו כן, התשובות על השאלון שהופץ בביקורת המעקב העלו כי רק 5% מהמשיבים דיווחו שהמשכורת שלהם (ובכלל זה דמי הקיום) כיסתה את כל ההוצאות שלהם, וכן 38% מהם השיבו שמשכורתם הצבאית כיסתה פחות מ-50% מהוצאות המחיה החודשיות שלהם. הדבר קיבל ביטוי גם בשיעור שביעות הרצון הכללית של החיילים הבודדים מהסיוע שקיבלו מצה"ל, כפי שהוא משתקף מהתשובות על השאלון, שנותר נמוך - 40% (שיעור שביעות הרצון בביקורת הקודמת היה 43%).

6 "יחד למען החייל" הוא ארגון ללא כוונת רווח שמטרתו פעילות למען רווחת חיילי צה"ל, שהוקם בעקבות איחוד של הקרן למען ביטחון ישראל (לב"י) עם האגודה למען החייל.

הסיוע של צה"ל בתחום הדיור - בביקורת הקודמת עלה כי אף שהפערים בין צורכי הדיור של חיילים בודדים לבין הפתרונות הצה"ליים המוצעים היו ידועים ומוכרים לצה"ל, לא בוצעה באכ"א עבודת מטה סדורה הבוחנת את הפערים בין פתרונות הדיור שמספק צה"ל לחיילים הבודדים ובין צורכי הדיור שלהם ואת התקציב הנדרש למימון פתרונות הדיור שימלאו באופן המיטבי את צורכיהם האישיים. בביקורת המעקב עלה **כי הליקוי תוקן במידה מועטה**: בשנת 2018 ביצע אכ"א עבודת מטה בנושא הדיור, שעסקה בשלושה פרויקטים שנועדו לסייע לטיוב תנאי הדיור - הקמת בית החייל בראשון לציון, הקמת מבני מגורים לחיילים במסגרת פרויקט "אופק רחב", והלנת לוחמים בחדר לבד במסגרת "בית חם": במועד סיום ביקורת המעקב נמצא כי הפרויקטים האמורים לא יעניקו לכלל החיילים הבודדים פתרונות דיור שימלאו באופן המיטבי את צורכיהם האישיים, למעט הוספת עשר דירות "בית חם", שני הפרויקטים הראשונים לא הושלמו, והצפי להשלמת פרויקט "אופק רחב" הוא בשנת 2028; רוב החיילים הבודדים (57% מהם) מתגוררים בדירות שכורות, ועל פי התשובות על השאלון 44% מהשוכרים נתקלו בקשיים במימון הוצאות שכר דירה ובמימון הוצאות התחזוקה; ומהחישובים שביצע משרד מבקר המדינה עלה כי קיימת שחיקה בסיוע שצה"ל מעניק לחיילים הבודדים במסגרת השתתפותו בהוצאות שכר דירה (עלייה של 3.9% בהיקף הסיוע, מ-1,300 ש"ח בשנת 2017 ל-1,351 ש"ח בשנת 2022) ביחס לעלייה בהוצאה הממוצעת עבור שכירות חודשית על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) (עלייה של 11%, מ-1,300 ש"ח בשנת 2017 ל-1,443 ש"ח בשנת 2022).

סדנאות הכנה לשחרור - בביקורת הקודמת נמצא כי בשנים 2014 - 2016 השתתפו בסדנאות בממוצע 46% מהחיילים הבודדים שהוזמנו לסדנאות ההכנה לשחרור. בביקורת המעקב עלה **כי הליקוי תוקן במידה מועטה**: צה"ל הקים בשנת 2021, כארבע וחצי שנים לאחר סיום הביקורת הקודמת, מינהלה שתטפל בין היתר בהגדלת שיעור ההתייצבות של החיילים הבודדים בסדנאות הכנה לשחרור. כמו כן, צה"ל הקים את "מרכז הבודדים" שמקיים פיקוח ובקרה על ההתייצבות בסדנאות אלה. עם זאת, למרות הפעולות האמורות, שיעור ההתייצבות בסדנאות של החיילים הבודדים פחת מ-59% בשנת 2016 ל-42% בשנת 2021. על פי התשובות על השאלון, הסיבות העיקריות לאי-השתתפות בסדנאות היו אי-קבלת זימון לסדנאות (31%) או אי-ידיעה על קיומה של הסדנה (23%), והדבר מעיד על ליקויים בזימון המשתתפים. לדברי ראש המינהלה, קיום הסדנאות רק ברחובות מהווה חסם להתייצבותם של החיילים הבודדים שמתגוררים בכל רחבי הארץ.

הקשר בין צה"ל לבין עמותות וארגונים המסייעים לחיילים בודדים - בביקורת הקודמת נמצא כי עמותות וארגונים העניקו במישרין סיוע לחיילים בודדים, כדוגמת סיוע בדיור וסיוע בהתנהלות מול גורמי צה"ל וגורמים אזרחיים ולפיכך ההנחיה של צה"ל מנובמבר 2016, שעל פיה כלל התרומות עבור צה"ל יתקבלו באמצעות ארגון "יחד למען החייל", למעשה אינה ניתנת ליישום גורף על כל הדרכים להענקת הטבה או טובת הנאה בעל ערך כלכלי. בביקורת המעקב עלה **כי הליקוי תוקן במידה מועטה**: למרות פעולות אכ"א להסדרה של פעילות העמותות באמצעות ארגון "יחד למען החייל" ופרסום רשימה של 40 עמותות המאושרות לסיוע, נמצא על פי התשובות על השאלון כי 22 (מתוך 31) מהעמותות שנתנו סיוע לחיילים בודדים אינן נכללות ברשימת העמותות שאישר אכ"א.

ממצאים נוספים שעלו בביקורת המעקב:

7 **שביעות הרצון של חיילים בודדים משוחררים מהסיוע שקיבלו מ"משהב"ט** - על פי התשובות על השאלון בביקורת המעקב, 46% מהחיילים הבודדים המשוחררים ציינו כי הם שבעי רצון⁷ מהסיוע שהם קיבלו או עדיין מקבלים מ"משהב"ט, ו-23% ציינו כי הם שבעי רצון במידה נמוכה עד נמוכה מאוד, בעיקר מהסיבות של קשיים כלכליים ובירוקרטיה. באשר לייעוץ והכוונה של מ"משהב"ט, 25% מהמשיבים על השאלון בביקורת המעקב ציינו כי לא נוצר כלל קשר בינם לבין המחוז⁸, מהם 65% לא היו מודעים לכך שבאפשרותם לפנות למחוז. יתר על כן, על פי התשובות על השאלון רק 53% מהמשיבים שכן קיבלו מענה מהמחוז היו שבעי רצון ממנו.

8 **הסיוע של צה"ל באמצעות "מרכז הבודדים"** - על פי התשובות על השאלון בביקורת המעקב, יותר ממחצית המשיבים על השאלון לא הכירו את "מרכז הבודדים" (55%) שהוקם במרץ 2020 ושעור שביעות הרצון מהמענה שסיפק היה נמוך - רק 50% מהמשיבים דיווחו שהיו שבעי רצון ממנו. החיילים שלא היו שבעי רצון מהמענה שקיבלו ציינו כי לא היו בידי צוות המרכז מלוא הכלים, הידע והסמכויות הנדרשים על מנת לסייע לחייל הבודד, וכי מוטל על המרכז עומס פניתי. כמו כן משיבים התלוננו על היחס שקיבלו ב"מרכז הבודדים".

9 **הסיוע הנוסף הנדרש במהלך השירות הצבאי** - מניתוח התשובות על השאלון בביקורת המעקב, עלה כי 61% מהמשיבים ציינו שנזקקו לסיוע מצה"ל במהלך שירותם הצבאי בתחומים נוספים שהם לא קיבלו מענה בעניינם. התחומים העיקריים הם סיוע כלכלי (32%), התחשבות ואמפתיה מצד גורמי הצבא ובעיקר המפקדים (20%), תמיכה נפשית (19%) והכנה לחיים האזרחיים (8%).

10 **הסיוע הנוסף הנדרש לאחר השחרור מצה"ל** - מניתוח התשובות על השאלון שהופץ בביקורת המעקב עלה כי קרוב למחצית מהמשיבים (47%) ציינו שכחיילים בודדים משוחררים הם נזקקו לסיוע נוסף שאינו נכלל בסיוע שנותן מ"משהב"ט, וזאת בעיקר בתחומים אלה⁹: תמיכה כלכלית (50% מהמשיבים), סיוע בלימודים (19% מהם) והכוונה בחיים האזרחיים (19% מהם).

הסיוע של מ"משהב"ט בדיוור - בביקורת הקודמת עלה כי מ"משהב"ט העניק לחיילים בודדים משוחררים מימון מלא של הלנה בבית החייל לתקופה של שלושה חודשים ממועד השחרור, וכי רק 15% מהחיילים הבודדים המשוחררים מימשו הטבה זו. הטבת הדיוור בבית החייל נתפסה כלא רלוונטית ולא תואמת את צורכיהם של החיילים הבודדים המשוחררים. בביקורת המעקב עלה כי הליקוי תוקן באופן מלא: זאת נוכח חוק קליטת חיילים משוחררים (תיקון מס' 19), התשע"ז-2017 אשר בעקבותיו סייע מ"משהב"ט בשנת 2021 ל-3,195 חיילים בודדים משוחררים

7 יצוין כי 31% מהמשיבים ציינו כי מידת שביעות רצונם מהסיוע היא בינונית.

8 חיילים משוחררים זכאים לקבל ייעוץ והכוון אישי בכל אחד מארבעת מחוזות של אגף חי"מ"ש: תל אביב והמרכז, חיפה והצפון, ירושלים, באר שבע והדרום.

9 חלק מהמשיבים ציינו יותר מתחום אחד, ולכן ישנם תחומי סיוע נוספים ששיעורם מסתכם ליותר מ-12%.

99% מהמספר הממוצע של החיילים הבודדים שהשתחררו בשנים 2020 - 2021) בשכר דירה בשנה הראשונה לשחרורם בסכום של עד 1,000 ש"ח לחודש; ונוכח הסיוע החד-פעמי בסך של כ-5,000 ש"ח שניתן מהשנה השנייה לשחרור עד השנה החמישית לחיילים בודדים משוחררים שלא קיבלו סיוע בשכר דירה מכספי החוק בשנה הראשונה לשחרורם, בהתאם לתקציב המועבר לאגף מכספי עיזבונות האפוטרופוס הכללי.

פעילות צה"ל לשיפור המענה על צורכי החיילים הבודדים - בביקורת המעקב עלה כי מאז הביקורת הקודמת ביצע צה"ל עבודות מטה ומהלכים בנושא זה: בשנת 2019 ביצע אכ"א עמ"ט שמטרתה הייתה התמקדות באוכלוסייה זו ומתן מענה שלם לצרכיה; ביולי 2021 סוכמה עמ"ט אשר עסקה בבחינת מענה תנאי השירות עבור חיילי החובה בצה"ל ואושרה על ידי רמ"ט אכ"א; לצורך טיוב המענה שנותן צה"ל לחיילים הבודדים החלה במרץ 2020 יחידת מופת שבאכ"א להפעיל את "מרכז הבודדים".

סיוע משהב"ט בלימודים - בביקורת המעקב עלה כי מספר החיילים הבודדים המשוחררים שקיבלו סיוע בלימודים גדל ב-34% (מ-1,468 ל-1,973) בשנים 2018 עד 2021, וכי שיעור שביעות הרצון מסיוע זה הוא גבוה (71%). עוד עלה כי בשנת 2021 קיבלו 59% מהחיילים הבודדים שהשתחררו (1,973 מתוך 3,327) סיוע בלימודים (בכל המסלולים). בשנת 2021 הסתכם הסיוע של משהב"ט ב-24.6 מיליון ש"ח.

תוכנית אסטרטגית בין-משרדית לקליטת חיילים בודדים משוחררים בחברה הישראלית - בביקורת הקודמת נמצא כי אין תוכנית אסטרטגית בין-משרדית המגדירה הן את מטרות המדינה בנוגע לקליטתם בחברה הישראלית של חיילים בודדים משוחררים חסרי תמיכה משפחתית והן את הדרך לשמירת הקשר של חיילים בודדים מחו"ל עם המדינה לאחר שובם לארצות מוצאם. **בביקורת המעקב עלה כי הליקוי תוקן במידה רבה:** במועד סיום ביקורת המעקב, משהב"ט לא השלים מול משרדי הממשלה הרלוונטיים עמ"ט לצורך קידום תוכנית אסטרטגית רב-משרדית לקליטת חיילים בודדים משוחררים. עם זאת, יצוין כי במהלך ביצוע ביקורת המעקב יזם אגף חיימ"ש הקמת פורום מקצועי בשיתוף משרדי ממשלה ורשויות רלוונטיים בנושא הסיוע לחיילים משוחררים. הפורום התכנס עד יוני 2022 שלוש פעמים וגיבש נושאים ויעדים לקידום הסיוע לחיילים משוחררים, לרבות בנושא הטיפול באוכלוסיות מיוחדות ובכלל זה בחיילים בודדים.

עיקרי הממצאות הביקורת

מומלץ לאכ"א לשוב ולבחון באופן מקיף את המענה שהוא נותן בתחומים שעליהם הצביעו החיילים הבודדים כסיבות לשיעור שביעות רצון נמוך - קשיים כלכליים, בירוקרטיה ויחס מזלזל ואטימות מצד גורמים צה"ליים. כמו כן, מומלץ כי צה"ל יבחן את המשמעויות של הסטת המשאבים המופנים למימון פתרונות דיור אחרים לטובת השתתפות בשכר דירה של יותר חיילים בודדים ולעדכון סכום ההשתתפות בשכר דירה בהתאם לעליית שכר הדירה במשק. זאת כדי שהסיוע של צה"ל לחיילים בודדים יספק מענה על צורכיהם הבסיסיים.

מומלץ למשהב"ט לפעול לשיפור הסיוע שהוא מעניק לחיילים בודדים משוחררים בדגש על בחינת המענה על הקשיים כלכליים שלהם ועל הפחתת נטל הבירוקרטיה שמקשה

עליהם להבין מהן זכויותיהם וכיצד ביכולתם לממשן. כמו כן מומלץ למהב"ט לפעול ביתר שאת ליצירת קשר יזום עם כל החיילים הבודדים המשוחררים כדי לצמצם את שיעור החיילים הבודדים המשוחררים (25% עד 30% מהחיילים הבודדים המשוחררים) שלא נוצר קשר בינם לבין המחוז, ולשפר את הנגשת המידע בנוגע לזכויותיהם, לרבות בנוגע לסיוע בלימודים וימשיך לפעול להגדלת אחוזי המימוש של הסיוע בלימודים בקרב החיילים הבודדים שהשתחררו, כל זאת לצורך שיפור תהליך קליטתם של חיילים בודדים משוחררים באזרחות ובחברה הישראלית.

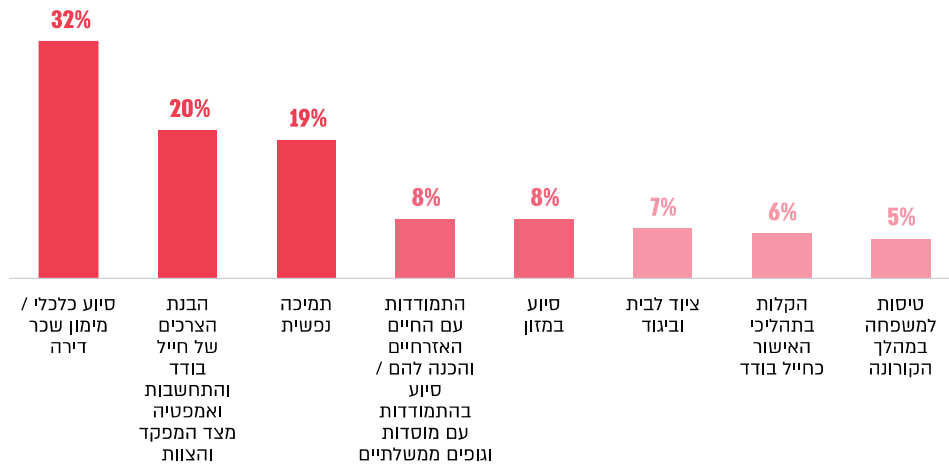
מומלץ כי צה"ל ומשהב"ט יפעלו לשיפור הנגשת המידע על תחומי הסיוע שנותנות העמותות לכלל החיילים הבודדים, הן המשרתים בצה"ל והן המשוחררים. עוד מומלץ כי אכ"א יפעל ליישום מלא של ההסדרה על פי המנגנון שהתווה בשנת 2019 בנושא שיתופי הפעולה ויחסי הגומלין בין צה"ל לעמותות. כמו כן מומלץ כי משהב"ט יבחן את הגורמים לשיעור הקטן של החיילים הבודדים המשוחררים שפנו לקבלת סיוע בליווי ובהדרכה אישית ויפעל בשיתוף אכ"א לרציפות בהדרכה ובליווי האישיים הניתנים לחיילים בודדים במהלך שירותם גם לאחר השחרור, וזאת באמצעות העמותות הנבחרות ומאושרות על ידו.

מומלץ כי צה"ל יערוך מפעם לפעם סקרים יזומים בקרב אוכלוסיית החיילים הבודדים לשם עמידה על הצרכים להם הם זקוקים ושיפור המענה עליהם. עוד מומלץ כי הוא יבחן את התחומים שבהם נזקקו החיילים לסיוע ולא קיבלו מענה מתאים וישקול את הדרכים למתן המענה המיטבי בתחומים שנדרש בהם סיוע, ובכלל זה סיוע כלכלי, תמיכה נפשית והדרכת מפקדים לגבי מאפייני הייחודיים של אוכלוסיית החיילים הבודדים והיחס אליה. כמו כן מומלץ כי משהב"ט ישקול את הדרכים לשפר את המענה לחיילים הבודדים המשוחררים בתחומים שהם ציינו כי אינם מקבלים בהם מענה מתאים, לרבות תמיכה כלכלית, ליווי והכנה לחיים האזרחיים וסיוע בלימודים.

מומלץ כי משהב"ט יודא כי הפורום המקצועי שעוסק בנושא הסיוע לחיילים משוחררים בשיתוף משרדי ממשלה ורשויות רלוונטיים שהוא יזם את הקמתו יעסוק בגיבוש תוכנית אסטרטגית בין-משרדית לקליטת חיילים בודדים בחברה לאחר שחרורם, שתשים דגש בין היתר על המאפיינים הייחודיים של אוכלוסייה זו ועל תחומי הסיוע הנדרשים להם.

התחומים שבהם חיילים בודדים נזקקו לסיוע אך לא קיבלו מענה מתאים

על פי התשובות על השאלון בביקורת המעקב, בעיבוד משרד מבקר המדינה. חלק מהמשיבים ציינו יותר מתחום אחד, ולכן שיעורי המשיבים בתרשים מסתכמים ביותר מ-100%.

מידת תיקון עיקרי הליקויים שעלו בדוח הקודם

מידת תיקון הליקוי שעלה בביקורת המעקב				הליקוי בדוח הביקורת הקודם	פרק הביקורת
תוקן באופן מלא	תוקן במידה רבה	תוקן במידה מועטה	לא תוקן		
			←	שיעור שביעות הרצון הכללית של חיילים בודדים מהסיוע שקיבלו מצה"ל היה נמוך (43%).	שביעות הרצון הכללית של חיילים בודדים מהסיוע שקיבלו מצה"ל
		←		משנת 2010 אכ"א לא בחן את מכלול צורכי הקיום של החיילים הבודדים, וזאת אף שלצה"ל היה ידוע כי מרבית אוכלוסיית החיילים הבודדים מתקשה להתמודד עם מצבה הכלכלי.	הסיוע של צה"ל למילוי הצרכים השוטפים של חיילים בודדים (ללא דיור)
		←		לא בוצעה באכ"א עבודת מטה סדורה הבוחנת את הפערים בין פתרונות הדיור שמספק צה"ל לחיילים הבודדים ובין צורכי הדיור שלהם ואת התקציב הנדרש למימון פתרונות הדיור שיעניקו לכלל החיילים הבודדים פתרונות דיור איכותיים יותר, במידת האפשר, שימלאו באופן המיטבי את צורכיהם האישיים.	הסיוע של צה"ל בתחום הדיור
		←		בשנים 2014 - 2016 השתתפו בסדנאות 46% בממוצע מהחיילים הבודדים שהוזמנו לסדנאות ההכנה לשחרור. אכ"א לא בחן את הסיבות לשיעור השתתפותם הקטן של החיילים הבודדים בסדנאות ההכנה לשחרור.	סדנאות הכנה לשחרור
		←		ההנחיה של צה"ל מנובמבר 2016, שעל פיה כלל התרומות עבור צה"ל יתקבלו באמצעות ארגון "יחד למען החייל", למעשה אינה ניתנת ליישום גורף על כל הדרכים להענקת הטבה או טובת הנאה בעל ערך כלכלי.	הקשר בין צה"ל לבין עמותות וארגונים המסייעים לחיילים בודדים
		←		צה"ל לא הסדיר מתן הדרכה אישית לחיילים אלה במהלך שירותם ולא פרסם פקודה או הוראה בנושא. כמו כן, יוזמה של אגף חיימ"ש להענקת הדרכה אישית לחיילים בודדים משוחררים לא צלחה, וחיילים בודדים שעדיין משרתים בצה"ל או השתחררו קיבלו הדרכה אישית באמצעות יוזמות יחידתיות או באמצעות עמותות.	הדרכה אישית (מנטורינג) לחיילים בודדים במהלך השירות בצה"ל ולאחר השחרור

מידת תיקון הליקוי שעלה בביקורת המעקב				פרק הביקורת	הליקוי בדוח הביקורת הקודם
תוקן באופן מלא	תוקן במידה רבה	תוקן במידה מועטה	לא תוקן		
				תוכנית אסטרטגית בין-משרדית לקליטת חיילים בודדים משוחררים בחברה הישראלית	אין תוכנית אסטרטגית בין-משרדית המגדירה הן את מטרות המדינה בנוגע לקליטתם בחברה הישראלית של חיילים בודדים משוחררים חסרי תמיכה משפחתית והן את הדרך לשמירת הקשר של חיילים בודדים מחו"ל עם המדינה לאחר שובם לארצות מוצאם. כמו כן, לא מתקיים מעקב אחר השתלבותם בארץ של חיילים בודדים משוחררים, לא מתקיים קשר יזום איתם ואין גורם לאומי המרכז את הנושא ודואג לשילובם המיטבי בחברה הישראלית. נוסף על כך, אין מאגר נתונים ייעודי המרכז נתונים על חיילים אלה לאחר שחרורם.
				הסיוע של משרד הביטחון בדיוור	משהב"ט העניק לחיילים בודדים משוחררים מימון מלא של הלנה בבית החייל לתקופה של שלושה חודשים ממועד השחרור, ורק 15% מהחיילים הבודדים המשוחררים מימשו את הטבה זו. הצורך הדוחק ביותר של חיילים בודדים משוחררים היה מציאת פתרון דיוור, והטבת הדיוור בבית החייל נתפסה כלא רלוונטית.

סיכום

מדינת ישראל מוקירה את התגייסותם לצה"ל של חיילים בודדים, ובהם אלו שהגיעו מחו"ל אף שאינם חייבים בגיוס, וכן את פועלם למען ביטחונם של המדינה ותושביה. בטיפול באוכלוסיית החיילים הבודדים גלומה תועלת רבה עבור מדינת ישראל, מאחר שהדבר עשוי לתרום לשימור הקשר בין המדינה לבין יהדות התפוצות, לחיזוקן של אוכלוסיות ראויות לקידום וכן להגברת תחושת השייכות וההשתלבות בחברה הישראלית. ביקורת המעקב העלתה כי רובם של הליקויים שפורטו בביקורת הקודמת תוקנו במידה מועטה. מומלץ כי צה"ל ומשהב"ט ישקלו את הדרכים לשיפור המענה הניתן לחיילים הבודדים בתחומים שבהם נזקקו לסייע נוסף ובכלל זה סיוע כלכלי, התחשבות ואמפתיה מצד גורמי הצבא ובעיקר המפקדים, תמיכה נפשית, ליווי והכנה לחיים האזרחיים וסיוע ללימודים. זאת כדי לשפר את שביעות הרצון של חיילים בודדים ואת המענה על צורכיהם וכן את תהליך קליטתם של חיילים בודדים משוחררים באזרחות ובחברה הישראלית.

